Годишен зборник,
Филолошки факултет "Блаже Конески", Скопје,
кн. 24, 1998, pp. 227-234.

Звонко НИКОДИНОВСКИ

ПАРЕМИСКИТЕ ЕДИНИЦИ КАКО ГОВОРНИ ЕДИНИЦИ

Веднаш да кажеме дека ги прифаќаме ставовите на Гистав Гијом за позицијата на зборот во јазикот и во говорот.[1] Имено, зборот или лексемата претставува најголема единица на јазикот и најмала единица на говорот. Како основна единица на говорот, зборот истовремено претставува и синтаксичка категорија со оглед на тоа што во себе го содржи и значењето на зборовната група на којашто ѝ припаѓа. Според тоа сè она што се реализира во говорот претставува синтаксичка единица и обратно синтаксичките единици се реализираат единствено во говорот.

1. Видови на говорни единици

§ 1. За класифицирање на синтаксичките односно говорните единици потребно е да се воведат три критериуми кои ќе се применуваат истовремено. Тоа се следните критериуми: **1. број на елементи на единицата 2. функција на единицата** и **3. меморираност на единицата**.

Според *бројот на составните елементи* - зборови говорните единици можеме да ги поделиме во две групи: **еднозборовни** и **повеќезборовни**. Очигледно е дека овој критериум е недостатен бидејќи не може да го открие целото богатство на единиците.

Функцијата претставува најважен критериум кој служи како основа за организирање па според тоа и како основа за класифицирање на сите јазични и говорни единици. Потполно ја прифаќаме функционалистичката концепција на Малиновски според која «*јазикот ги*

[1] G. Guillaume : ***Leçons de linguistique de Guistave Guillaume, 1949-1950. Structure sémiologique et structure psychique de la langue française II***, Les Presses de l'Université Laval - Klincksieck, Québec - Paris, 1974, стр. 101.

отсликува во својата структура стварносните категории кои потекнуваат од практичното држење на детето <...>. »[2]

И јазикот на возрасните ги одразува исто така функциите што тој е повикан да ги остварува. Според Халидеј јазикот обавува три функции и тоа:

1. ***идеациска функција*** која му служи на говорникот да го вербализира своето искуство како и својот внатрешен свет ;
2. ***интерперсонална функција*** која му овозможува на говорникот да го изрази својот однос према интерговорникот и да делува врз него а со тоа и да научи како полесно да ја изразува својата личност ;
3. ***текстуална функција*** која му помага на говорникот својот внатрешен и надворешен говор да го обликува во уредена форма-текст и во сообразност со дадената ситуација.[3]

Со други зборови јазикот му служи на човекот полесно да ги обликува и изрази спознајните, чувствените и волните процеси што тој ги доживува во секојдневниот живот. Секоја од горните функции делува во секој вид говор но соодносот меѓу нив е различен во зависност од елементите на говорната ситуација.

Меморираноста е важен критериум кој може да биде разликувачки кај одредени единици во поглед на тоа дали соодветната единица претставува дел од речничкото благо на даден јазик или пак е изведена во говорот. Меморираноста означува знаење на формата или на содржината или пак на обата елемента на дадената единица од страна на говорителите. **Знаењето** може да биде **пасивно** (на ниво на препознавање) или **активно** (на ниво на употреба). И пасивното и активното знаење може да биде **делумно** (доколку се знае само еден од елементите на единицата: формата или значењето) или **целосно** (доколку се знае и формата и содржината на единицата).

---

[2] Сп. B. Malinowski : " *The problem of meaning in primitive languages* ", додаток на книгата на C. K. Ogden & I. A. Richards : ***The Meaning of Meaning***, Kegan Paul, London, 1923. (цитирано според M. A. K. Halliday : " *La base fonctionnelle du langage* ", ***Langages***, n. 34, 1974, стр. 55).

[3] Сп. M. A. K. Halliday : " *Language structure and language function* ", in ***New Horizons in Linguistics***, (edited by John Lyons), Penguin Books, Harmondsworth, 1970, стр. 143.

§ 2. Според горните критериуми говорните единици можеме да ги поделиме во три групи:

1. лексемски единици

2. фраземски единици и

3. паремиски единици.

Веднаш да кажеме дека во класификацијата се користени трите горни критериуми и тоа на следниот начин:

Лексемската единица ја дефинираме како **меморизирана** единица во која една лексема **самостојно** ја реализира својата **функција** во говорниот акт остварувајќи го притоа значењето на дадената лексема.

Фраземската единица ја дефинираме како **меморизирана** единица во која една лексема го реализира своето значење заедно со **друга(и) лексема(и)** при што сите заедно реализираат единствено синтетичко значење кое има одредена **синтаксичка функција** во рамките на еден говорен акт.

Паремиската единица ја дефинираме како **меморизирана** единица во која една лексема го реализира своето значење заедно со **други лексеми** при што сите заедно реализираат единствено синтетичко значење кое претставува **изведување на одредено говорно дејствие**.

2. Паремиски единици

§ 3. Паремиските единици, како единици кои претставуваат комплетни самостојни говорни дејствија, го сочинуваат паремиското рамниште на говорот. Концепцијата за посебно паремиско рамниште на говорот, која била инстинктивно насетувана со векови наназад од страна на лексикографите, доби во поново време теориска разработка од разни страни и особено во трудовите на Пермјаков. Пермјаков врши разграничување меѓу три рамништа во говорот (лексемско, фраземско и паремиско) врз основа на два критериуми: еден структурален и еден семиотички.[4] Според ***сīрукīуралниоī криīериум*** сите единици се делат во две групи: 1. еднозборовни (лексемски) и 2. повеќезборовни (фраземски и паремиски). Според ***семиоīичкиоī криīериум*** единиците се делат исто така во две групи: 1. единици кои означуваат единечни поими т.е. служат како знаци на поединечни предмети (зборови и фраземи) и 2. единици кои означуваат ситуации т.е. служат како знаци на ситуации или на релации меѓу предмети (паремии).

---

[4] Сп. G.L. Permyakov : ***From proverb to folk-tale. Notes on the general theory of cliché***, Nauka, Moscow, 1979, на стр. 138 и passim.

Така, тргнувајќи од фактот дека станува збор за огромен број на клиширани форми на изразување (формули), Пермјаков се одлучува за некои резови во ткивото на формулите за да добие одредена хомогеност на паремиското рамниште. Имено, Пермјаков одредува дека паремиското рамниште може да го сочинуваат само единици кои не се многу големи односно единици кои горедолу одговараат на должината на пословиците (и терминот ***йаремија*** доаѓа од старогрчкиот збор παροιμια со значење «пословица»), а за да го оправда тој свој став Пермјаков го воведува критериумот на сложеност на ситуациите што се претставени во единиците. Така, во паремии се приклучуваат сите оние единици кои содржат една сцена или пак краток дијалог (во паремии спаѓаат, меѓу другите, и басничките, едносценските анегдоти и гатанките) додека сите други поголеми единици претставуваат исклучително фолклорни единици (басните, анегдотите, бајките, разните видови приказни и др.).

Паремиите, како што тврди Пермјаков, претставуваат единици кои се наоѓаат во меѓупозиција меѓу јазичните и фолклорните единици или, уште поточно речено, тие припаѓаат истовремено и на јазикот и на фолклорот па оттаму тие претставуваат предмет на изучување и на лингвистиката и на фолкорот. **Според нас, во принцип, не постојат разлики меѓу паремиските и фолклорните единици, односно сметаме дека сложеноста на сцените не треба да биде дистинктивен признак. Сите меморизирани единици поголеми од фраземата припаѓаат на паремиското рамниште и претставуваат рамноправни елементи на говорната интеркомуникација.** Разликата меѓу нив се состои токму во нивната различна функција во говорната интеркомуникација: некои од нив се јавуваат како делови од други говорни дејствија (на пр. пословиците, афоризмите, практичните совети) додека други претставуваат самите одредени говорни дејствија (гатанки, вицеви и др. или поточно погодувањето гатанки, кажувањето вицеви итн.). На тој начин компетенциите на фолклористите завлегуваат во областа на лингвистиката (преку паремиските единици од најмала сложеност) додека лингвистите легитимно можат да ги проучуваат и оние паремиски единици за кои досега многу поголем интересројавиле фолклористите.

§ 4. Според Пермјаков значи паремиите претставуваат повеќезборовни меморизирани говорни единици кои означуваат едносценски ситуации или релации меѓу предмети. Врз база на една ваква дефиниција Пермјаков го постулира постоењето на паремиското рамниште за кое вели дека поседува најмалку **24** разни видови на паремиски говорни единици меѓу кои ги наведува следните: ***йоговорки, йрисловија, йословици, афоризми, гашанки, йрешскажувања, йракшични изреки (економски, йравни, медицински), шолкувања на сонишша, верувања, йрашанки, благослови, велеризми, клешви, баења, здравици, заклешви,***

закани, бесмислици, кажувања без крај, смешни одговори, додавања, проблеми, досетки (Пермјаков ги нарекува ***смешни загатки)***, ***задевки*** (Пермјаков ги нарекува ***смешки со замка***).[5]

§ **5.** Големи се разликите меѓу разните видови паремиски единици. За подобро воочување на нивните меѓусебни сличности и разлики Пермјаков воведува уште три параметри: **степенот на кохезија меѓу елементите на единицата, видот на мотивираност на вкупното значење на единицата и видот на прагматичка функција на единицата**.

Според **степенот на кохезија** меѓу елементите на единицата паремиите можат да бидат ***синтетички*** и ***аналитички***. Кај синтетичките паремии постои голема кохезија меѓу составните елементи која ѝ дава на целата единица дополнително значење кое е поширокo од збирот на значењата на нејзините елементи. Обратно, кај аналитичките паремии степенот на кохезија е многу мал така што целокупното значење на единицата е еднакво на збирот на значењата на нејзините елементи. Токму според овој критериум можат да се разграничат во две групи (синтетички, од една страна, и аналитички единици, од друга страна) следните паремии: пословиците и афоризмите, од една страна, и претскажувањата и практичните изреки, од друга страна, гатанките и прашанките, од една страна, и проблемите и енигмите, од друга страна.

§ **6.** Според **видот на мотивираност** на вкупното значење на единицата, паремиите можат да бидат ***фигуративно (сликовно) мотивирани*** и ***директно мотивирани***. Кај фигуративно мотивираните паремии значењето на единицата произлегува од фигурата која ги поврзува составните елементи на единицата и која ѝ придава на единицата значење кое е сосема поинакво од директното односно од етимонското значење на елементите што ја сочинуваат фигурата. Со овој критериум можат да се разликуваат две групи на паремии: фигуративно мотивирани и директно мотивирани паремиски едници. Така, се разликуваат поговорки наспроти присловија (во последниве влегуваат на пр. споредбените фраземи), пословици наспроти афоризми, баснички наспроти анегдоти.

§ **7.** И говорната активност на луѓето претставува дел од стварноста како што се тоа надворешниот свет, внатрешниот свет и општествениот живот на луѓето. Како што човекот разликува разни

[5] Сп. G.L. Permyakov : ***From proverb to folk-tale,*** Nauka, Moscow, , 1979, на стр. 141.

предмети во континуумот на природата така тој разликува и разни појави од континуумот на својот внатрешен и општествен живот.

Говорната активност, како област која им припаѓа подеднакво и на внатрешниот свет и на општествениот живот на луѓето, се обликува според потребите на единките во нивниот заеднички живот. Од потребите на луѓето извира целта на говорното дејствие а целта (заедно со статусот на интерговорниците) ја одредува формата (видот на говорната единица) и содржината на говорното дејствие. Прифаќајќи ги принципите на функционалистичката теорија во антропологијата воопшто како и во говорот посебно, Пермјаков го воведува и параметарот ***прагматичка функција*** на паремиите кој е основен двигател за создавањето, преобликувањето и исчезнувањето на паремиските единици. Пермјаков постулира 7 (седум) главни функции на паремиските единици во говорната интеркомуникација. Секоја од овие седум функции може да биде присутна кај секоја паремија како што и секоја паремија може да ги поседува сите функции. Меѓутоа, иако поседуваат по повеќе функции, паремиите секогаш имаат по една функција која е **доминантна** и која го одредува видот на паремијата. Еве ги тие функции:

1. ***Моделирачка функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција (пословични изреки, велеризми, баснички и едносценски анегдоти) остваруваат говорен (или мисловен) модел односно шема на некоја реална или логичка ситуација.

2. ***Образовна функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција (практични изреки, гатанки, проблеми, енигми и брзозборки) нè запознаваат со сликата на светот, со правилата на однесување, со некои правила на расудувањето, со вежбање на правилниот изговор итн.

3. ***Предвидувачка функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција (претскажувања, верувања, толкувања на соништа, проровштва) имаат за цел да ја предвидуваат иднината.

4. ***Магична функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција (враџби, баења, клетви, благослови, здравици, заклетви како и некои закани) тежнеат да предизвикаат одредено посакувано дејствие со помош на зборовите како и да ја наметнат волјата на нивниот изведувач врз други луѓе.

5. ***Одречна функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција (бесмислици, кажувања без крај, смешни одговори и додавања) се насочени кон тоа да кажат нешто а притоа да не кажат ништо, да одбегнат одговори на несакани прашања или пак да се спротистават на аргументите на противникот.

6. ***Забавна функција*** - паремиите што ја поседуваат оваа функција како доминантна (смешни изрази и смешни гатанки, задевки) се употребуваат за да ги забавуваат слушателите.

7. ***Украсна функција*** - оваа функција , како основна функција која е присутна во сите паремии но не е доминантна во ниедна во нив, има за цел да ги разубави (украси) говорните единици.

Функциите што ги предлага Пермјаков за паремиските единици во многу нешто наликуваат на функциите што ги предложи Јакобсон за јазикот.[6] Се разбира дека работата на Пермјаков била доста поедноставна со оглед на тоа дека бројот на паремиските единици (посебно оние класичните што биле запишувани од паремиографите) е далеку помал од вкупната говорна активност на луѓето. Од друга страна, очигледно е дека и лингвистичката и паремиолошката класификација се комплементарни со оглед на тоа што нагласката во секоја од нив е поинаква. Така, Јакобсон ја објаснува природата на говорот воопшто врз основа на основните елементи на говорната интеркомуникација, додека Пермјаков ја заснова својата поделба многу повеќе врз конкретната разновидност на содржината на паремиските единици во зависност од конкретната цел на секоја од нив (оттаму и називот што го дава Пермјаков за овој параметар).

§ **8.** Поголемиот дел од единиците што ги набројува Пермјаков веќе биле запишувани и проучувани во македонската фолклористика и лингвистика, а кон оваа листа можеме да додадеме и други паремии регистрирани во македонските збирки: ***брзозборки, залагалки, броеници, пцости,***[7] ***заспивалки***[8]

Се надеваме дека свеста за тоа дека паремиските единици претставуваат само еден посебен вид на говорни единици ќе придонесе за потесна соработка меѓу лингвистите и фолклористите со цел поуспешно да се изучи паремиското рамниште на говорот.

---

[6] Сп. R. Jakobson : " *Linguistique et poétique* ", in ***Essais de linguistique générale***, Editions de Minuit, Paris, 1963, стр. 209-248.

[7] Китевски, Марко : *Фолклорни бисери,* Македонска книга, Скопје, 1988, 277 стр.

[8] Петко Домазетовски и Илија Китановски објавуваат неколку заспивалки (заедно со залагалки во една група) во нивната книга : ***Патор, патор ноџиња***, Детска радост, Скопје, 1983, на стр. 9-22. Инаку, во книгата авторите објавуваат, покрај другото, и примери од следните паремии (групирани во групи) : поговорки и гатанки, задевки-досетки-прашанки, брзозборки и броенки.

Zvonko Nikodinovski

LES UNITÉS PARÉMIOLOGIQUES EN TANT QU'UNITÉS DISCURSIVES

Résumé

En nous servant des critères suivants: 1. **le nombre d'éléments** 2. **la fonction** et 3. **la mémorisation de l'unité**, on classe les unités discursives en 3 groupes: 1. **les unités léxémiques** 2. **les unités phraséologiques** et 3. **les unités parémiologiques**.

On définit l'unité parémiologique comme une unité **mémorisée** dans laquelle un léxème réalise son sens en liaison avec **d'autres léxèmes** et tous ensemble ils réalisent un seul sens synthétique qui représente **l'exécution d'un évènement langagier.**

En examinant les affirmations avancées par Permyakov sur les différences entre les niveaux parémiologique et folklorique, nous postulons que les unités mémorisées plus grandes que les phrasèmes appartiennent, quelle que soit la complexité des situations qu'elles contiennent, au niveau parémiologique et que ces unités représentent des éléments constitutuifs de l'intercommunication verbale. On plaide, à la fin, pour une collaboration plus étroite entre les linguistes et les folkloristes en vue d'étudier plus à fond le niveau parémiologique du langage.